

Marta Szeliga

Zakład Dydaktyki Medycznej, Wydział Lekarski, Uniwersytet Jagielloński *Collegium Medicum*, Kraków

C

harakterystyka wolontariusza hospicyjnego z perspektywy pielęgniarki

Characteristics of hospice volunteer from the nurses perspective

STRESZCZENIE

Wstęp. Obecnie coraz częściej w skład zespołu terapeutycznego sprawującego bezpośrednią opiekę nad chorym wchodzi również wolontariusze. Placówkami medycznymi, które najdłużej i najliczniej z nimi współpracują są hospicja.

Cel pracy. Celem pracy było opracowanie profilu wolontariusza hospicyjnego.

Materiał i metody. Badaniami objęto 154 uczestników czterech kolejnych (lata: 2009–2012) edycji kursu organizowanego przez TPCH „Hospicjum im. św. Łazarza” w Krakowie dla osób pragnących dołączyć do grona wolontariuszy hospicyjnych. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, narzędziem badawczym był autorski kwestionariusz ankiety. Wyniki opracowano przy użyciu programu SPSS 14 PL.

Wyniki i wnioski. Profil kandydata na wolontariusza w hospicjum odbiega od ogólnego profilu wolontariusza, zwłaszcza pod względem wiekowym. Do wolontariatu hospicyjnego częściej zgłaszają się kobiety, zazwyczaj są one stanu wolnego, posiadają średnie lub wyższe wykształcenie, są czynne zawodowo.

Problemy Pielęgniarstwa 2015; 23 (1): 63–68

Słowa kluczowe: wolontariat; hospicjum; opieka paliatywna

ABSTRACT

Introduction. Currently, the therapeutic team, holding the direct care of patients includes increasingly volunteers also. Medical institutions that the longest and most frequently cooperate with them are hospices.

Aim of the study. Development of hospice volunteer profile.

Materials and methods. The study included 154 adult candidates participating in four consecutive editions of “A course for volunteers – a guardian of the sick” organized by the St. Lazarus Hospice in Krakow in the years 2009–2012, Poland. The study was conducted by the method of a diagnostic survey. Research tool was the author’s self-developed questionnaire. Results were developed using software SPSS 14 PL.

Results and conclusions. The hospice volunteer profile differ from the overall profile of the volunteer, especially in terms of age. To the hospice volunteer report more often women, usually they are: unmarried, have secondary or higher education, are economically active.

Nursing Topics 2015; 23 (1): 63–68

Key words: volunteering; hospice; palliative care

Wstęp

Pielęgniarki sprawując opiekę nad chorym, coraz częściej współpracują w ramach tak zwanego interdyscyplinarnego zespołu terapeutycznego, poza przedstawicielami różnych zawodów medycznych, także z wolontariuszami. Reprezentują oni różne profesje, środowiska, a łączy ich jedynie fakt, że do-

browolnie i nieodpłatnie poświęcają swój czas chorym. Współpraca taka stawia przed pielęgniarkami nowe wyzwania, narzuca dodatkowe obowiązki, ale jest zarazem bardzo cennym doświadczeniem i pozwala spojrzeć na własną pracę w nowej perspektywie.

Placówkami medycznymi, które najdłużej i najliczniej współpracują z wolontariuszami są hospicja.

Adres do korespondencji: dr n. o zdr. Marta Szeliga, Zakład Dydaktyki Medycznej, Wydział Lekarski, Uniwersytet Jagielloński *Collegium Medicum*, os. Kalinowe 3/52_31–812 Kraków, tel.: 509 628 198, e-mail: marszeliga@gmail.com

DOI: 10.5603/PP.2015.0011

Korzystanie z pomocy wolontariuszy jest normą dla większości hospicjów europejskich. Ma to odzwierciedlenie w rekomendacjach Rady Europy dotyczących organizacji opieki paliatywnej [1], w których podkreśla się znaczący wpływ wolontariuszy na jakość opieki sprawowanej przez zatrudniające ich placówki.

Opieka paliatywna ściśle wiąże się z wolontariatem nie tylko w Europie, ale i na całym świecie. Szczególną wagę do wolontariatu, w tym również wolontariatu hospicyjnego przywiązuje się w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Wolontariat doczekał się tam licznych opracowań naukowych jako fenomenalne zjawisko społeczne. Z badań nad amerykańskim wolontariatem hospicyjnym wynika między innymi, że chorzy i ich rodziny odczuwają tym większą satysfakcję z opieki, im więcej osobogodzin pracy wolontariusza przypada na jednego pacjenta w danej placówce [2].

Podobnie w Polsce — powstanie pierwszych hospicjów i rozwój idei hospicyjnej nieodłącznie związane są z wolontariatem [3, 4]. Obecnie opieka paliatywna nie ma tu jednego schematu organizacyjnego. Jedne hospicja powstają jako efekt działania grup nieformalnych, organizacji dobroczynnych, towarzystw religijnych czy kościelnych, inne są oddziałami szpitalnymi, jeszcze inne mają charakter prywatnych przedsięwzięć [5, 6]. Według Pawłowskiego i wsp. [7] wśród placówek opieki paliatywnej z pomocy wolontariuszy korzystają głównie hospicja domowe i stacjonarne, rzadziej natomiast oddziały medycyny paliatywnej czy poradnie medycyny paliatywnej.

Cel pracy

Celem pracy było opracowanie profilu wolontariusza hospicyjnego. Głównym problemem badawczym było uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Kto najczęściej zgłasza się do wolontariatu hospicyjnego?

W związku z powyższym założono hipotezę: do wolontariatu hospicyjnego częściej zgłaszają się kobiety niż mężczyźni, z różnym poziomem wykształcenia, które dysponują wolnym czasem, zatem najprawdopodobniej niepracujące zawodowo — uczące się lub przebywające na rencie czy emeryturze.

Materiał i metody

Badanie było częścią projektu badawczego, na który otrzymano zgodę Komisji Bioetycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego (z siedzibą przy ul. Grzegorzeckiej 20 w Krakowie) nr KBET/27/B/2008/. Badaniami objęto 154 uczestników czterech kolejnych edycji „Kursu dla wolontariuszy opiekunów chorych” organizowanego raz w roku (lata: 2009–2012) przez Towarzystwo Przyjaciół Chorych „Hospicjum im. św. Łazarza” w Krakowie dla osób pragnących dołączyć

do grona wolontariuszy hospicyjnych sprawujących bezpośrednią opiekę nad chorymi.

Badanie oparto na metodzie sondażu diagnostycznego. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety własnego autorstwa dotyczący motywacji zostania wolontariuszem, z którego do celów niniejszego opracowania wykorzystano dane demograficzno-społeczne respondentów.

Statystyczne opracowanie wyników

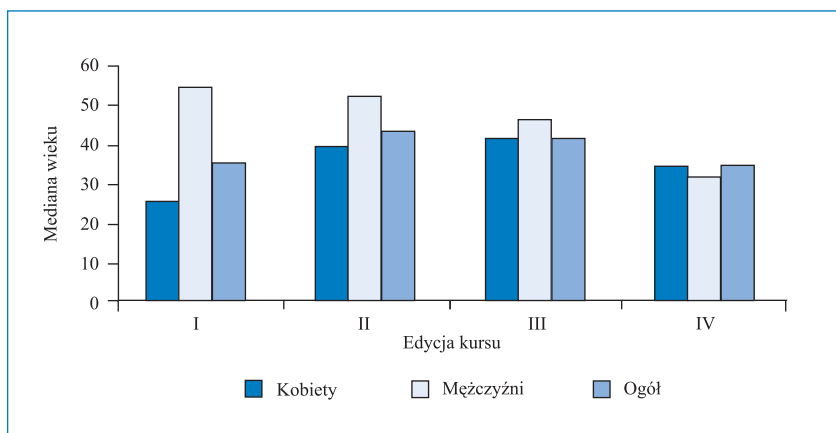
Wyniki opracowano przy użyciu programu SPSS 14 PL. W opisie struktury badanej grupy wykorzystano liczebności i odsetki osób charakteryzujących się daną cechą (zmienne kategoryczne: płeć, stan cywilny, status zawodowy, przedział wiekowy). Cechy ilościowe (wiek w latach) przedstawiono za pomocą średniej i odchylenia standardowego oraz mediany ze względu na brak normalności rozkładu badanej zmiennej. Normalność rozkładu zbadano testami: Kołmogorow-Smirnowa i Shapiro-Wilka.

Wyniki

Na kurs przygotowujący do rozpoczęcia wolontariatu w hospicjum zgłosiło się 169 kandydatów. W tej grupie 15 osób nie wypełniło dobrowolnej, anonimowej metryczki, dlatego wyłączono je z badania. Do badania włączono zatem 154 kandydatów na wolontariuszy, z czego aż 77,9% (120 osób) stanowiły kobiety, a pozostałe 22,1% (34 osoby) to mężczyźni (ryc. 1). Rozpiętość wieku badanych była duża, gdyż mieli oni 18–76 lat. Mediana wieku, która okazała się tu bardziej właściwym wskaźnikiem od średniej ze względu na brak normalności rozkładu badanych zmiennych, dla kobiet wynosiła 36,5 lat, a mężczyzn 49,5 lat. Ta różnica wieku była istotna statystycznie ($p = 0,0153$).

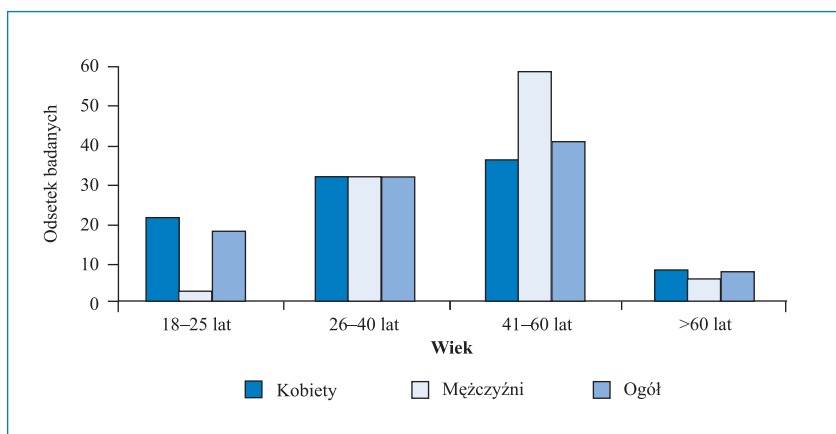
We wszystkich czterech edycjach „Kursu dla wolontariuszy opiekunów chorych”, w których prowadzono badania, struktura grupy pod kątem płci i wieku badanych była porównywalna. W każdej z nich zdecydowaną większość stanowiły kobiety, a mediana ich wieku była zwykle niższa od wieku mężczyzn. Jednakże różnice wieku dla płci były istotne statystycznie tylko w pierwszej edycji tegoż kursu ($p = 0,0176$). Wyjątek stanowiła czwarta edycja, gdzie wiek mężczyzn był nieznacznie niższy od wieku kobiet, ale ta różnica nie była istotna statystycznie.

Dla lepszego obrazu struktury wiekowej badanej grupy, podzielono ją na cztery przedziały wiekowe: 18–25 lat, 26–40 lat, 41–60 lat i powyżej 60 lat. Przedziały te nie są równe pod względem rozpiętości lat, według założeń autorki osoby badane pogrupowano według ich spodziewanego statusu zawodowego i życiowego. Pierwszy przedział obejmuje głównie osoby uczące się, jeszcze przed podjęciem stałej pracy

Rycina 1. Rozkład mediany wieku badanych w zależności od płci w poszczególnych edycjach kursu

Figure 1. The median age of respondents according to their sex in each edition of the course

Rycina 2. Rozkład wieku badanych względem płci

Figure 2. The age of respondents according to their sex

zawodowej. Drugi przedział, to osoby rozpoczynające karierę zawodową lub w trakcie jej intensywnego rozwoju i/lub zakładające rodziny oraz wychowujące potomstwo, trzeci — osoby dojrzałe, ze sprecyzowanymi planami osobistymi i zawodowymi, a czwarty: renciści i emeryci (ryc. 2).

Zarówno w grupie kobiet, jak i mężczyzn, najwięcej badanych mieściło się w przedziale wiekowym: 41–60 lat ($n = 64$; 41,6%), a najmniej w przedziałach: > 60 lat ($n = 12$; 7,8%) i 18–25 lat ($n = 28$; 18,2%).

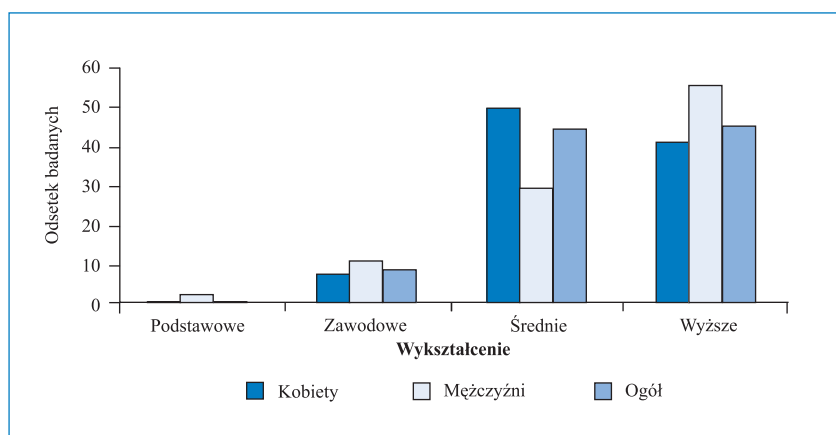
Zależność pomiędzy przynależnością do poszczególnych przedziałów wiekowych a płcią badanych, podobnie jak ich wiek podany w latach, okazała się być istotna statystycznie ($p = 0,0280$).

Zdecydowana większość badanych, bo aż 122 osoby (79,2%) była stanu wolnego, a w tej grupie najliczniejsi byli: panny i kawalerowie — 85 osób (55,2%), następnie wdowy i wdowcy ($n = 25$; 16,2%)

i najmniej było osób rozwiedzionych ($n = 12$; 7,8%). Różnica stanu cywilnego dla płci była istotna statystycznie ($p = 0,0046$). Przykładowo w grupie osób zamężnych/zonatych znajdowało się 15,8% kobiet ($n = 19$) i procentowo ponad dwa razy więcej mężczyzn (38,2%; $n = 13$).

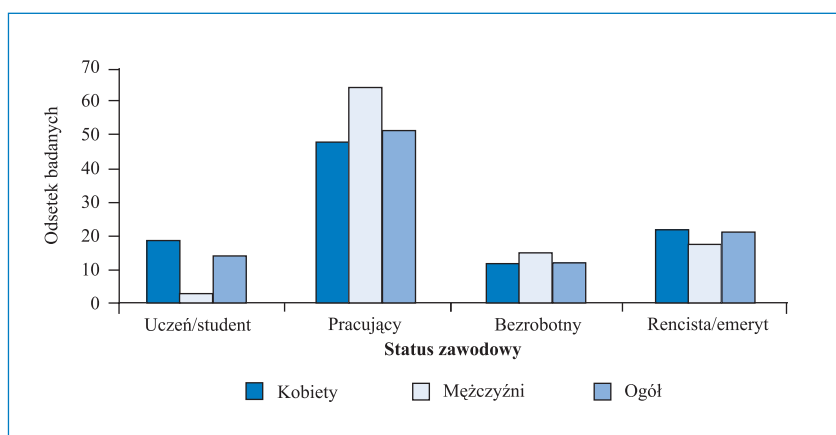
Badaną grupę stanowiły głównie osoby z wykształceniem średnim i wyższym. Oba poziomy wykształcenia posiadało po 70 osób czyli po 45,5%. Trzynastu badanych miało wykształcenie zasadnicze zawodowe (8,4%) i 1 osoba podstawowe (0,6%).

Wśród kobiet osoby z wyższym wykształceniem stanowiły 42,5% ($n = 51$), a średnim 50% ($n = 60$), natomiast spośród mężczyzn 55,9% ($n = 19$) zadeklarowało wykształcenie wyższe, a 29,4% ($n = 10$) średnie. Zasadnicze zawodowe wykształcenie podało 7,5% ($n = 9$) kobiet i 11,8% ($n = 4$) mężczyzn. Jeden mężczyzna posiadał wykształcenie podstawowe

Rycina 3. Rozkład poziomu wykształcenia względem płci

Figure 3. The educational level according to sex

Rycina 4. Rozkład statusu zawodowego badanych względem płci

Figure 4. The professional status of respondents according to sex

(2,9% wszystkich mężczyzn), a w grupie kobiet nie było osób z tym poziomem wykształcenia (ryc. 3). Różnice pomiędzy poziomem wykształcenia dla obu płci nie były istotne statystycznie.

Pośród kandydatów na wolontariuszy w hospicjum 51,3% (n = 79) było czynnych zawodowo, 20,8% (n = 32) przebywało na rencie lub emeryturze, 14,9% badanych (n = 23) to uczniowie lub studenci i najmniej, bo 13% (n = 20) posiadało status bezrobotnego (ryc. 4). Różnice w statusie zawodowym w zależności od płci badanych nie były istotne statystycznie.

Dyskusja

Próbując stworzyć profil osoby pragnącej przyłączyć się do wolontariatu opieki nad chorym w Hospicjum im. św. Łazarza w Krakowie na podstawie danych społeczno-demograficznych kandydatów z czterech kolejnych lat, można stwierdzić, że z dużym prawdopodobieństwem będzie to kobieta stanu

wolnego, w wieku około 40 lat, z średnim lub wyższym wykształceniem, czynna zawodowo.

Trudno ocenić, czy taki obraz kandydata na wolontariusza jest tendencją stałą od wielu lat, ponieważ jak dotąd hospicjum nie dysponowało danymi społeczno-demograficznymi uczestników kursu.

Na podstawie badań CBOS przeprowadzonych w 2011 roku w reprezentatywnej próbie losowej 1192 dorosłych mieszkańców Polski [8] opracowano trzy profile polskiego wolontariusza:

- profil wolontariusza, który jest świadomy pełnionej przez siebie funkcji — częściej jest to kobieta niż mężczyzna, zwykle młoda (do 24. roku życia), z wyższym wykształceniem, oceniająca swoją sytuację finansową jako dobrą i deklarująca umiarkowane zaangażowanie w życie religijne;
- profil wolontariusza, który nie do końca uświadamia sobie, że jego działalność jest wolontariatem — jest to częściej mężczyzna, raczej młody,

- o wysokich dochodach, silnie zaangażowany w sprawy wiary;
- stereotyp wolontariusz, czyli kim w opinii Polaków zazwyczaj są wolontariusze — osoba zdecydowanie młoda, raczej dobrze sytuowana, wykształcona i religijna.

Wszystkie trzy przedstawione wyżej profile Polaka-wolontariusza są do siebie zbliżone. Różnią się natomiast znacznie od tego, jak kształtował się wolontariat w ostatnich latach w Hospicjum im. św. Łazarza w Krakowie. Składową najsilniej odbiegającą od tej z badań CBOS stanowił wiek wolontariuszy. Nie byli to głównie ludzie młodzi, lecz w średnim wieku (ponad 40% badanych mieściło się w przedziale wiekowym 41–60 lat, a zarówno średnia, jak i mediana wieku wynosiła około 40 lat). Ta różnica mogła wynikać między innymi z faktu, że brano pod uwagę tylko osoby chcące przyłączyć do wolontariatu opieki nad chorym, pominięto sporą grupę tak zwanych wolontariuszy akcyjnych, w tym też działających w Hospicjum Wolontariat Młodzieżowy. Nie mają oni bowiem bezpośredniego kontaktu z chorymi i nie byli podmiotem niniejszego badania.

Profil wolontariusza uzyskany w tym opracowaniu jest natomiast nieco bardziej zbliżony do stworzonego na podstawie corocznych badań prowadzone od roku 2001 przez Stowarzyszenie KLON/JAWOR o nazwie: „Wolontariat i filantropia Polaków” [9]. Badania z kolejnych lat potwierdzają, że w wolontariat najczęściej angażują się osoby młode, w przedziale wiekowym 15–19 lat. Ta grupa wiekowa tylko częściowo mieściła się w zakresie niniejszych badań, ponieważ do wolontariatu opieki nad chorym przyjmowane są wyłącznie osoby powyżej 18. roku życia. Zgodnie z wynikami badań Stowarzyszenia, relatywnie wysoki poziom aktywności społecznej wykazują także osoby w wieku między 40. a 44. rokiem życia, co ma odzwierciedlenie w prezentowanym tu badaniu.

Badania nad Europejskim wolontariatem [10] również potwierdzają, że w nieodpłatną działalność na rzecz innych angażują się głównie ludzie młodzi i lepiej wykształceni. Największy odsetek zaangażowania w wolontariat osób w wieku emerytalnym od lat notuje się w Europie Północnej (kolejno: Dania, Szwecja, Holandia), a niski w krajach basenu Morza Śródziemnego. Starsi Polacy, Czesi i Izraelczycy w podobnie niskim stopniu angażują się w wolontariat jak Grecy czy Hiszpanie. Wieloczynnikowa regresja logistyczna nie wykazała, by na różnice między krajami miały wpływ: odmienny skład ludności, struktura wiekowa społeczeństwa czy różnice w stanie zdrowia. Są one raczej uwarunkowane kulturowo. W Ameryce Północnej odsetek osób starszych angażujących się w wolontariat jest wyższy niż w Europie. Można to tłumaczyć faktem, że wolontariat ma tam dłuższe

tradycje, a jak wykazują badania [11] osoby starsze, zaangażowane w wolontariat to głównie ci, którzy kontynuują swoją działalność, rzadko w tym wieku rozpoczynają aktywność nowi wolontariusze.

Trudno natomiast odnieść się do badań prowadzonych na tak szeroką skalę, które dotyczyłyby wyłącznie wolontariatu hospicyjnego. Aczkolwiek Fundacja Hospicyjna rozpoczęła badania nad wolontariatem hospicyjnym w Polsce, wciąż są one jednak w trakcie realizacji. Częstkowe wyniki badań, oparte na uzyskanych dotychczas danych, Fundacja prezentuje na swojej stronie internetowej [12]. Wynika z nich między innymi, że najliczniejszą grupą wiekową wśród wolontariuszy hospicyjnych są osoby poniżej 25. roku życia, ale są to głównie wolontariusze akcyjni, na pozostałe przedziały wiekowe tj.: 26–49 lat oraz ≥ 50 lat przypada po 20% wolontariuszy (przedziały te różnią się nieco od zaproponowanych w tym opracowaniu). Fundacja nie podaje dokładnie ilu z tych wolontariuszy to tak zwani wolontariusze medyczni i jak w tej grupie dokładniej kształtuje się ich rozkład wieku. Wydaje się być wysoce prawdopodobnym, że takie wyniki byłyby zbliżone do uzyskanych w niniejszym opracowaniu. Dysproporcja płci wolontariuszy w obu badaniach jest natomiast bardzo podobna: zgodnie z badaniem prowadzonym przez Fundację, na 1 wolontariusza mężczyzn przypadają około 4 kobiety, a w prezentowanym tutaj — średnio 3,5 kobiety. Nie można porównać więcej cech społeczno-demograficznych wolontariuszy, ponieważ badania Fundacji Hospicyjnej nie uwzględniają innych danych, jak na przykład stan cywilny, wykształcenie czy status zawodowy.

Uzyskany w badaniu profil kandydata na wolontariusza hospicyjnego w znacznej mierze odrzucił pierwszą z założonych hipotez badawczych. Potwierdziło się jedynie przypuszczenie, że do wolontariatu częściej zgłaszają się kobiety niż mężczyźni. Odrzucona natomiast została teza, że są to głównie osoby niepracujące zawodowo, będące jeszcze uczniami lub studentami oraz przebywające na rentach i emeryturach, gdyż kandydaci to najczęściej osoby czynne zawodowo. Wiąże się z tym także brak zgodności w przewidywanym wieku kandydatów przypuszczano, że będą to głównie osoby młode oraz powyżej 60. roku życia, tymczasem przeważały osoby około 40. roku życia.

Wnioski

Profil kandydata na wolontariusza w hospicjum odbiega od ogólnego profilu wolontariusza, opisanego w piśmiennictwie, zwłaszcza pod względem wiekowym. Wolontariusze hospicyjni są na ogół starsi od wolontariuszy w innych organizacjach, a ich średnia wieku to około 40 lat. Do wolontariatu hospicyjnego

częściej zgłaszają się kobiety niż mężczyźni i zazwyczaj są one: stanu wolnego, posiadają średnie lub wyższe wykształcenie, są czynne zawodowo.

Piśmiennictwo

1. Recommendation /Rec/2003/24 of the Committee of Minister to member states on the organization of palliative care. 860th meeting of the Ministers' Deputies. 12 Nov 2003. Tłumaczenie polskie: http://www.oncology.am.poznan.pl/ecept/recommendation_rec_polish.pdf; data pobrania: 20.02.2014.
2. Block E.M., Casarett D.J., Spence C., Gozalo P., Connor S.R., Teno J.M. Got volunteers? Association of hospice use of volunteers with bereaved family members' overall rating of the quality of end-of-life care. *J. Pain Symptom Manage.* 2010; 39 (3): 502–506.
3. Modlińska A., Krakowiak P., Kowalczyk G., Janowicz A. Wolontariat w opiece paliatywno-hospicyjnej — edukacja społeczna na podstawie akcji „Umierać po ludzku”. *Onkol. Pol.* 2008; 11 (4): 163–166.
4. Stokłosa J. Powstanie i rozwój ruchu hospicyjnego w Polsce. W: *Materiały dla Wolontariuszy TPCCH Hospicjum w Krakowie, Kraków 2001: 87–90.*
5. Bortnowska H. Ruch hospicyjny — historia, cele, stan obecny. W: *TPCH Hospicjum (Kraków). Materiały dla Wolontariuszy TPCCH Hospicjum w Krakowie, Kraków 2001: 3–8.*
6. Górecki M. Hospicjum w służbie umierających. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000.
7. Pawłowski L., Lichodziejewska-Niemierko M. Wolontariat w opiece paliatywnej i hospicyjnej w Polsce — aspekty prawne. *Medycyna Paliatywna w Praktyce* 2010; 4 (3): 125–132.
8. Makowski G. Młody, bogaty, wykształcony, religijny — mit polskiego wolontariusza. *BS/63/2011, Warszawa 2011.* http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2011/K_063_11.PDF; data pobrania: 22.02.2014.
9. Wolontariat i filantropia Polaków — raporty z badań 2001–2008. <http://www.wolontariat.org.pl/strona.php?p=90>; data pobrania: 12.09.2014.
10. Hank K., Erlinghagen M. Dynamics of Volunteering in Older Europeans. *Gerontologist.* 2010; 50 (2): 170–178.
11. Butrica B.A., Johnson R.W., Zedlewski S.R. Volunteer dynamics of older Americans. *J. Gerontol.* 2009; 64 (5): 644–655.
12. Wolontariat w liczbach. <http://wolontariat.hospicja.pl/25.html>; data pobrania: 22.02.2014.